

บทที่ 4

วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

ในประเทศไทย แม้จะได้มีการตรากฎหมายเพื่อให้การคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ในด้านสิทธิ เสรีภาพ และการกระทำ ซึ่งเป็นบทกฎหมายที่สอดคล้องอยู่ในกฎหมายฉบับต่างๆ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นสำหรับผู้ป่วยทางจิต โดยเฉพาะ แต่ยังคงมีปัญหาหลายประการที่ทำให้ไม่อาจบรรลุตามวัตถุประสงค์ในการบัญญัติกฎหมายเพื่อคุ้มครองบุคคลวิกลจริตได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคำนิยามและความหมายของบุคคลวิกลจริต การทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต การหมั้นและการสมรสของบุคคลวิกลจริต การคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริต ตลอดจนบทบังคับของผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต ทั้งนี้พบว่ามีปัญหาทั้งในทางปฏิบัติงาน การบังคับใช้กฎหมาย และการไม่มีกฎหมายที่บังคับใช้อย่างครอบคลุม ซึ่งจะได้กล่าวถึงปัญหาดังนี้

4.1 ปัญหาคำนิยามและความหมายของบุคคลวิกลจริต

คำว่า “บุคคลวิกลจริต” มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อก็ดี ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแล บุคคลนั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็น คนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้” ซึ่งคำว่าบุคคลวิกลจริตมิได้มีนิยามความหมายไว้ ในปัญหานี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์ว่าควรมีคำนิยามความหมายของ คำว่าบุคคลวิกลจริตหรือไม่

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า วิกลจริต หมายถึง มีความประพฤติกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาส เป็นบ้า และความหมายของคำว่า สติวิปลาส หมายถึง ความรู้สึกผิดชอบคลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญ ส่วนคำว่า บ้า หมายถึง เสียสติ วิกลจริต สติฟั่นเฟือน หลงใหลหรือมัวเมาในสิ่งนั้นๆ จนผิดปกติ แปลความตาม

พจนานุกรม “บุคคลวิกลจริต” จึงหมายถึงผู้ที่มีความประพฤติกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส หรือเป็นบ้า

ในทางการแพทย์ไม่ปรากฏคำว่า “วิกลจริต” แต่มีโรคที่เกี่ยวกับจิตใจเรียกว่า โรคทางจิตเวช ซึ่งหมายถึง โรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนและการตัดสินใจ ซึ่งคำว่า “โรคจิต” หมายถึงภาวะที่มีการสูญเสียหน้าที่การทำงานของจิตถึงระดับที่ทำให้สูญเสียความสามารถในการหยั่งรู้ตนเอง และสูญเสียความสามารถที่จะสนองความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีพหรือความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของความเป็นจริง

การพิจารณาของนักกฎหมาย อาการวิกลจริตนั้นจะต้องมีลักษณะ 2 ประการ คือ

1) เป็นอย่างมาก กล่าวคือ สภาพจิตมีอาการหนักถึงขนาดไม่มีความรู้สึกผิดชอบ พูดยาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป นอกจากนี้ถ้ามีอาการเจ็บป่วยทางสมอง ต้องถึงกับทำให้สติวิปลาสถึงขนาดขาดความรำลึก ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป ขาดความรู้สึกผิดชอบ จนไม่สามารถประกอบกิจการงานใดๆ ได้ แต่อาการวิกลจริตอย่างมากระยะนี้ไม่จำเป็นต้องถึงกับมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้อื่นหรือทำลายสิ่งของ เพียงมีอาการบ้าดังกล่าวและประพฤติกฎปฏิบัติในอาการที่บุคคลธรรมดาไม่ประพฤติกฎปฏิบัติกัน

2) เป็นประจำ กล่าวคือ อาการวิกลจริตหรือบ้า ต้องมีลักษณะติดตัวหรือมีอาการประจำ แต่ไม่ต้องถึงขนาดที่มีอาการบ้าต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา อาจจะมีบางเวลาที่หายจากอาการบ้าและมีอาการปกติก็ได้

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ ได้อธิบายถึงขนาดของความวิกลจริตไว้ ดังนี้ “บุคคลที่จิตใจไม่ปกติ อันจะได้ชื่อว่าวิกลจริต ต้องไม่เพียงจิตฟั่นเฟือน ซึ่งเป็นกรณีตามมาตรา 34 (เดิม) มาตรา 32 (ปัจจุบัน) จะเป็นโรคหรือโดยกำเนิดก็ได้ แต่ถึงขนาดไม่สามารถมีสติรู้ว่าอะไรถูกหรือผิด จนอาจทำการเป็นที่เสียหายแก่ทรัพย์สินหรือฐานะของเขา ฉะนั้นก็ต้องเป็นอย่างมาก (Grave) จนเป็นไปไม่ได้ที่เขาจะจัดการงานของเขาในทางที่ควร และอยู่ในภาวะเช่นนี้เป็นประจำ (Habitual) ไม่ใช่เป็นครั้งคราว”

ส่วนของคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับความหมายของบุคคลวิกลจริต มีดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 256/2466 ข้อเท็จจริงว่าจำเลยเป็นโรคสมองเปื่อย อันเนื่องมาจากโรคอัมพาต จำเลยยังมีความรู้สึกผิดอยู่บ้างบางครั้ง กระบวนการศาลฎีกาเห็นว่าจำเลยไม่ได้ เสียจริตจนถึงเป็นบ้าคลั่ง ไม่ได้สติเสียทีเดียว แต่เมื่อพิจารณาคำให้การของแพทย์แล้วเห็นได้ว่า ฐานะแห่งมันสมองอันเป็นที่เกิดแห่งสติความรู้และความคิดของจำเลยนั้นห่างจากความเป็นปกติมาก ทั้งนี้เกิดขึ้นเพราะจำเลยเป็นโรคอัมพาตเส้นโลหิตในสมองแตกโลหิตซึมออกมาขังอยู่ในเนื้อสมอง

จึงทำให้เปื่อย แพทย์เห็นว่าโรคเช่นนี้จำเลยอาจถูกหลอกได้ และแพทย์ได้ทดลอง พุดจาหลอกกลง ให้จำเลยพุดและทำในสิ่งที่คนปกติทำไม่ได้ กรรมการศาลฎีกาเห็นว่ามิเหตุเพียงพอ ที่จะให้ถือว่า จำเลยเป็นผู้เสียจริต แม้ไม่ถึงขนาดบ้ำคั่งจนไม่ได้สติเลยก็เสียจริตพอที่จะเป็นผู้ไม่สามารถดูแล จัดการระวางรักษาทรัพย์สินสมบัติและประโยชน์ได้เสียของตนเองได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) บุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายความเฉพาะถึงบุคคลผู้มี จิตผิดปกติ หรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการ ผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกผิดชอบด้วย ผู้ที่ป่วยเป็นโรคเนื้องอก ในสมอง ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา มีอาการพุดไม่ได้ หูไม่ได้ยิน ตาทั้งสองข้างมองไม่เห็น มีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ ถือว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามความแห่งประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) แล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 74/2527 บุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) มิได้หมายความเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นบ้า เท่านั้น แต่หมายความรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการ ของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ทีเดียว ข.อายุ 92 ปี ไม่รู้สึกตนเอง ไม่รู้จักสถานที่และ เวลา พุดจารู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตแล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 5466/2537 คำว่าบุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือ ตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติ เพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคล ดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ เมื่อข้อเท็จจริง ได้ความว่า จ.ซึ่งผู้ร้องยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งเป็นคนไร้ความสามารถนั้น ไม่รู้สึกตัวเอง และพุดจารู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง ซึ่งแพทย์ให้การวินิจฉัยว่าเป็นโรคสมองฝ่อหรือสมองเสื่อมขั้นรุนแรง ไม่สามารถรักษาให้หายได้ตลอดจนไม่อาจปฏิบัติการกิจส่วนตัวได้ แสดงให้เห็นว่า จ. เป็นคนไม่มี สติสัมปชัญญะ ไร้ความสามารถที่จะดำเนินการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองได้ พอถือได้ว่าเป็นบุคคล วิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 6939/2537 ข้อเท็จจริงฟังว่ามีอาการสมองเสื่อม ขาดความรู้สึก ผิดชอบ เดินไม่ได้ พุดเลอะเลือน แพทย์ผู้ทำการรักษาว่าประสาทขาดการสั่งงาน สมองเสื่อม ไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติได้ มีลักษณะเป็นคนไร้ความสามารถแล้ว

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริตตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ความหมายของคำว่าโรคจิตทางการแพทย์ ความเห็นของนักกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกา เห็นได้ว่า คำว่า บุคคลวิกลจริต ได้รับการตีความจากศาลและนักกฎหมายไว้กว้างๆ นอกจากจะมองว่าบุคคลวิกลจริตคือบุคคลที่มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าแล้วยังหมายความรวมถึงบุคคลที่มีอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส ขาดความรู้ลึกลับขาดความรู้สึกลึกซึ้งจนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนเองหรือประกอบกิจการส่วนตัวได้ และต้องเป็นอยู่ประจำแต่ไม่จำเป็นต้องเป็นอยู่ตลอดเวลา เช่น เป็นโรคสมองเปียก แม้ไม่ถึงบ้าแต่ก็เป็นผู้ไม่สามารถดูแลจัดการระวางรักษาทรัพย์สินสมบัติและประโยชน์ของตนเองได้ หรือป่วยเป็นโรคเนื้องอกในสมอง ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา มีอาการพูดไม่ได้ หูไม่ได้ยิน ตาทั้งสองข้างมองไม่เห็น มีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ ถือว่าเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นโรคสมองฝ่อหรือสมองเสื่อมขั้นรุนแรง ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ไม่อาจปฏิบัติภารกิจส่วนตัวได้ ไม่มีสติสัมปชัญญะ ไร้ความสามารถที่จะดำเนินการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองได้ ถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริต เป็นต้น

อนึ่ง ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่มีบทนิยามศัพท์ เนื่องจากกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นกฎหมายที่พิสูจน์ความผิดจากพยานหลักฐาน ไม่ต้องตีความบทบัญญัติทางกฎหมายโดยเคร่งครัดให้ศาลตีความตามพยานหลักฐาน แต่ในประมวลกฎหมายอาญามีบทนิยามศัพท์ เพราะกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่จำกัดสิทธิของบุคคลจึงต้องมีคำนิยามศัพท์เพื่อให้ศาลตีความโดยเคร่งครัดและไม่ต้องการให้ศาลตีความกว้างเกินไป

ผู้เขียนเห็นว่า การมีคำนิยามความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริตจะเป็นการจำกัดความหมายของบุคคลวิกลจริตว่าบุคคลวิกลจริตจะต้องเป็นบุคคลตามคำนิยามเท่านั้น ซึ่งการจำกัดดังกล่าวนี้ไม่มีผลดี ทำให้ศาลฎีกาไม่อาจตีความคำว่าบุคคลวิกลจริตนอกจากที่บัญญัติไว้ในคำนิยามได้ ทำให้บุคคลที่มีลักษณะไม่ตรงตามคำนิยาม ไม่เป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถร้องขอต่อศาลให้สั่งเป็นให้คนไร้ความสามารถได้ หากไม่มีคำนิยามความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริต ศาลสามารถตีความให้บุคคลที่ไม่สามารถรู้สึกลึกซึ้งหรือไม่สามารถบังคับตนเองจนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนเองหรือประกอบกิจการส่วนตัวได้ เป็นคนไร้ความสามารถได้ อีกทั้งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ใช่กฎหมายที่จำกัดสิทธิของบุคคลเหมือนกับกฎหมายอาญาจึงสามารถตีความคำตามตัวบทกฎหมายได้ เห็นว่าไม่สมควรที่จะบัญญัติคำนิยามความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริต

4.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต

ในการทำนิติกรรมสัญญานั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 149 บัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ”

นิติกรรมที่สมบูรณ์ตามกฎหมายนั้น จะต้องเป็นการกระทำของบุคคลโดยการแสดงเจตนาให้บุคคลภายนอกรับรู้และเข้าใจในความต้องการของผู้แสดงเจตนา เป็นการกระทำที่เกิดจากการคิด การตัดสินใจและต้องเป็นการกระทำโดยรู้สำนึกในสิ่งที่กระทำ โดยรู้ว่าตนเองทำนิติกรรมอะไร รู้ว่าตนเองทำนิติกรรมกับใคร รู้ว่าข้อความในนิติกรรมดังกล่าวนั้นมีผลเป็นอย่างไร จึงจะถือว่าเป็นการกระทำโดยรู้สำนึก ต้องเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย ด้วยความสมัครใจ มุ่งจะผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และต้องเป็นการกระทำที่มุ่งประสงค์ให้เกิดผลในทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวนหรือระงับซึ่งสิทธิ หากนิติกรรมใดทำไม่ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว จะส่งผลให้นิติกรรมนั้นไม่สมบูรณ์หรืออาจตกเป็นโมฆะได้

ในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตนั้น เริ่มตั้งแต่การที่บุคคลวิกลจริตถูกคู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลวิกลจริตอยู่หรือพนักงานอัยการร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ เมื่อศาลสั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถตามกฎหมายแล้วต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 การทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตซึ่งศาล สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วการนั้นเป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 ส่วนการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็น คนไร้ความสามารถ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำลง การนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจรดวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวเห็นได้ว่า บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ยังมีความสามารถที่จะทำนิติกรรมใดๆ ได้โดยลำพังเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่วไปที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และนิติกรรมที่ได้ทำขึ้นนั้นมีผลบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย เว้นแต่ขณะที่ทำนิติกรรมนั้นผู้กระทำมีจรดวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต นิติกรรมจึงมีผลเป็นโมฆียะ แต่ถ้าเข้าเพียงข้อใดข้อหนึ่งนิติกรรมนั้นก็ยังมีผลใช้บังคับได้

การที่กฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นที่ทำให้นิติกรรมของบุคคลวิกลจริตเป็น โมฆียะว่า ขณะที่ทำนิติกรรมนั้นผู้กระทำมีจรดวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ได้รู้ว่าผู้กระทำนิติกรรมเป็นบุคคลวิกลจริต เนื่องจากอาการวิกลจริตของบุคคลมิได้มีอยู่ตลอดเวลา บางขณะอาจมีสติรู้สึกผิด

ชอบ และบางขณะเสียสติไม่รู้สึกลึกผิดชอบ นิติกรรมที่จะเป็นโมฆียะต้องทำในขณะที่ผู้วิกลจริตเสียสติ ไม่มีความรู้สึกลึกผิดชอบ หากทำในขณะที่มีสติรู้สึกลึกผิดชอบแล้วนิติกรรมนั้นก็ไม่ใช่โมฆียะ และในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่า ผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต ซึ่งหลักเกณฑ์นี้มีไว้เพื่อให้ความยุติธรรมแก่บุคคลภายนอกที่กระทำการโดยสุจริต เป็นการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของสังคม ดังนี้แม้บุคคลวิกลจริตจะกระทำนิติกรรมในขณะที่ไม่รู้สึกลึกผิดชอบ หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้ว่าผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมนั้นก็ยังคงสมบูรณ์อยู่ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1 นายขาวเป็นบุคคลวิกลจริต ได้เอาสร้อยเพชรของตนซึ่งมีราคา 15,000 บาท ไปจำหน่ายเป็นประกันหนี้เงินกู้ระหว่างนายเขียวกับนายแดง โดยคิดว่าตนสามารถนำสร้อยเพชรคืนกลับมาได้เสมอ นายขาวจึงตัดสินใจทำสัญญาจำหน่าย ซึ่งในขณะที่ทำสัญญาจำหน่ายนั้น นายขาววิกลจริตและนายเขียวกับนายแดงก็ไม่รู้ว่านายขาวเป็นบุคคลวิกลจริต การจำหน่ายของนายขาวจึงมีผลบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย ไม่ใช่โมฆียะ

ตัวอย่างที่ 2 นายแดงบุคคลวิกลจริตไปซื้อรถจักรยานยนต์จากร้านของนายดำ ขณะที่นายแดงทำการซื้อรถจักรยานยนต์นั้น นายแดงไม่มีอาการวิกลจริตแม้ว่านายดำจะรู้ว่านายแดงเป็นบุคคลวิกลจริต การซื้อขายจักรยานยนต์ระหว่างนายแดงและนายดำมีผลสมบูรณ์ ไม่ใช่โมฆียะ

ตัวอย่างที่ 3 นายเขียวบุคคลวิกลจริต หากมีใครขออะไรจากนายเขียว นายเขียวก็ให้ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะมีราคาแพงหรือไม่ก็ตาม เช่น ให้แหวนทองและวิทยุกับนายหนึ่ง ให้โทรศัพท์มือถือและวีซีดีกับนายสอง ให้กล้องถ่ายรูปและคอมพิวเตอร์กับนายสาม กรณีนี้เขามีเจตนาจะให้ แต่การให้นั้นเกิดจากการที่เขาไม่ได้คำนึงว่าทรัพย์สินที่ให้นั้นจะมีราคาแพงแค่ไหน ประกอบกับนายเขียวถูกสอนให้เป็นคนมีน้ำใจ แบ่งปัน มีศีลธรรม ดังนั้นการให้นั้นจะส่งผลเสียต่อนายเขียวบุคคลวิกลจริตเพราะเขาไม่สามารถดูแลจัดการทรัพย์สินของตนได้ เมื่อนายเขียวให้สิ่งของกับนายหนึ่ง นายสอง นายสาม การให้ของนายเขียวมีผลสมบูรณ์ใช้บังคับได้

ตัวอย่างที่ 4 นายส้มบุคคลวิกลจริต ซื้อโทรทัศน์ที่ร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้าของนายเหลือง ในขณะที่ทำการซื้อขายกัน นายส้มมีอาการวิกลจริตอยู่และนายเหลืองก็ทราบว่าเป็นบุคคลวิกลจริต การซื้อขายโทรทัศน์ระหว่างนายส้มกับนายเหลืองมีผลเป็นโมฆียะ

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตเพราะบุคคลวิกลจริตเป็นผู้ไม่รู้จักใช้ความคิด ไม่รู้ว่าตนได้กระทำอะไรไปแล้วจะมีผลอย่างไร ทั้งบุคคลวิกลจริตนั้นอาจมีบางเวลาที่มีสติเป็นครั้งคราว ในระหว่างมีสติก็ไม่มีเหตุผลที่จะทำให้การทำนิติกรรมในระหว่างนั้นมีความบกพร่องในทางกฎหมาย และหากจะให้บุคคลวิกลจริตนั้นอ้างความวิกลจริตมาบอกล้างการกระทำของตนทั้งหมด ผลเสียหายก็อาจเกิดกับคู่กรณีผู้ทำการโดยสุจริต ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 30 ได้ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตแล้ว

ในขณะที่กฎหมายของต่างประเทศได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตไว้ดังนี้

การทำนิติกรรมสัญญาของประเทศอังกฤษ การทำสัญญานั้นต้องไม่มีวัตถุประสงค์ที่ขัดหรือแย้งกับนโยบายสาธารณะ ไม่เป็นการพ้นวิสัย อีกทั้งคู่สัญญาจะต้องมีความสามารถในการทำสัญญาด้วยจึงจะมีผลทำให้สัญญาใช้บังคับทางกฎหมายได้ หากบุคคลใดขาดความสามารถในการทำสัญญาจะไม่มีผลผูกพัน ซึ่งสัญญาที่ทำโดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญามีผลใช้บังคับได้ เว้นแต่

1. บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญา และคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความบกพร่องนี้ สัญญาจะมีผลเป็นโมฆะ

2. ถ้าบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญานี้อยู่ภายใต้อำนาจศาลตาม Part VII Management of property and affairs of patients ของ Mental Health Act 1983 แล้ว เขาจะกำหนดทรัพย์สินด้วยตนเองไม่ได้ หากเขาจะกำหนดทรัพย์สินหรือทำสัญญาใดๆ ขึ้นมา การกำหนดเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือการทำสัญญานั้นก็จะไม่ผูกพันเขา แต่จะผูกพันต่อเมื่อเป็นไปตามการควบคุมของศาล อย่างไรก็ตามสัญญานี้อาจผูกพันคู่สัญญาอีกฝ่าย

ส่วนในกรณีการทำนิติกรรมสัญญาของประเทศสหรัฐอเมริกา การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาของสหรัฐอเมริกาด้านความสามารถในการทำสัญญาของบุคคลที่เป็นคนไร้ความสามารถทางจิตใจหรือ Mentally Incompetent มีหลักพิจารณา ดังนี้

หากบุคคลซึ่งเป็น Mentally Incompetent อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญาสัญญานั้นจะเป็นโมฆะ และหากบุคคลซึ่งเป็น Mentally Incompetent ไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญา สัญญาที่ทำขึ้นนั้นจะมีผลเป็นโมฆะเท่านั้น เมื่อเข้าทำสัญญาด้วยเหตุผลที่วิกลจริตหรือบกพร่องใน 2 กรณีนี้

1. เขาไม่สามารถเข้าใจในลักษณะและผลของสัญญาตามสมควร หรือ

2. เขาไม่สามารถทำสัญญาได้ตามเหตุผลอันสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงสภาพ

ดังกล่าวของเขา

การทำนิติกรรมสัญญาในประเทศเยอรมัน ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันมาตรา 104 กำหนดให้บุคคลไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ได้แก่ เด็กอายุต่ำกว่า 7 ปี และบุคคลวิกลจริตที่ไม่สามารถแสดงเจตนาได้อย่างอิสระ เว้นแต่อาการนั้นจะเป็นเพียงชั่วคราว การแสดงเจตนาที่กระทำโดยบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาเป็นโมฆะ

จากการศึกษาเห็นได้ว่า บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาของกฎหมายอังกฤษและบุคคลที่เป็นคนไร้ความสามารถทางจิตใจของกฎหมายสหรัฐอเมริกาเทียบได้กับบุคคล

วิกลจริตของไทย ซึ่งการทำสัญญาของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาของกฎหมายอังกฤษนั้นมีผลใช้บังคับได้เว้นแต่ บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญาและคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความบกพร่องนี้ สัญญาจะมีผลเป็นโมฆียะซึ่งสอดคล้องกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของกฎหมายไทย ส่วนการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตของกฎหมายเยอรมัน ถือว่าบุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตได้กระทำลงไปนั้นเป็นโมฆะ

แต่ในกรณีของกฎหมายสหรัฐอเมริกาบุคคลที่เป็นคนไร้ความสามารถทางจิตใจ โดยไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญา สัญญาที่ทำขึ้นนั้นจะมีผลเป็นโมฆียะเมื่อเขาไม่สามารถเข้าใจในลักษณะและผลของสัญญาตามสมควร หรือเขาไม่สามารถทำสัญญาได้ตามสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงสภาพดังกล่าวของเขาเห็นได้ว่าแตกต่างกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตของกฎหมายไทย เนื่องจากการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริตของไทยจะเป็น โมฆียะต่อเมื่อบุคคลวิกลจริตได้กระทำการนิติกรรมในขณะที่ตนเองมีจิตวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต แต่กฎหมายของสหรัฐอเมริกานิติกรรมของบุคคลวิกลจริตจะเป็น โมฆียะก็ต่อเมื่อเขาไม่สามารถเข้าใจในลักษณะและผลของสัญญาตามสมควร หรือเขาไม่สามารถทำสัญญาได้ตามสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงสภาพดังกล่าวของเขา ซึ่งเพียงเข้ากรณีใดกรณีหนึ่งสัญญาก็ตกเป็นโมฆียะได้โดยที่คู่กรณีที่ทำนิติกรรมอีกฝ่ายไม่จำเป็นต้องรู้ถึงความบกพร่องนั้น

อนึ่ง เมื่อบุคคลวิกลจริตได้กระทำการนิติกรรมแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้หรือทำสัญญาใดๆก็ตาม นิติกรรมนั้นก็มีผลใช้บังคับได้ตามกฎหมาย เว้นแต่ จะปรากฏว่าในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลวิกลจริตได้ทำลงในขณะที่จิตวิกลอยู่และคู่กรณีอีก ฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำไปนั้นจึงจะมีผลเป็น โมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 30 ซึ่งคำว่า โมฆียะ หมายถึง การกระทำยังคงใช้ได้อยู่จนกว่าจะบอกล้าง ดังนั้นนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำขึ้นแล้วตกเป็น โมฆียะ จึงเป็นนิติกรรมที่กฎหมายถือว่ายังคงมีผลอยู่ตราบที่ยังไม่ถูกบอกล้าง ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธิที่จะบอกล้างหรือให้สัตยาบันแก่นิติกรรมนั้นได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 176

เมื่อนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตกระทำลงมีผลเป็น โมฆียะแล้ว บุคคลผู้มีสิทธิบอกล้าง โมฆียะกรรมของบุคคลวิกลจริตนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ในมาตรา 175 บัญญัติว่า “โมฆียะกรรมนั้น บุคคลต่อไปนี้จะบอกล้างเสียก็ได้... (4) บุคคลวิกลจริตผู้กระทำนิติกรรมอันเป็น โมฆียะตามมาตรา 30 ในขณะที่จิตของบุคคลนั้นไม่วิกลแล้ว” และมาตรา 175

วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลผู้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะถึงแก่ความตายก่อนมีการบอกล้างโมฆียะกรรม ทายาทของบุคคลดังกล่าวอาจบอกล้างโมฆียะกรรมนั้นได้”

จากการศึกษาเห็นได้ว่า นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตได้กระทำลงในขณะที่จิตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมนั้นก็ตกเป็นโมฆียะ แต่บุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรมของบุคคลวิกลจริตนั้น ตามกฎหมายกำหนดให้บุคคลวิกลจริตผู้กระทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะเป็นผู้มีสิทธิบอกล้างเมื่อจิตของบุคคลนั้นไม่วิกลแล้วเท่านั้น หากบุคคลวิกลจริตผู้นั้นมีอาการสภาพจิต อาการหนักถึงขนาดไม่มีความรู้สึกผิดชอบ พุคจาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป ขาดความรู้สึกรู้ผิด ขาดความรู้สึกรู้ผิดชอบจนไม่สามารถประกอบกิจการงานใดๆ ได้ซึ่งเรียกว่าวิกลจริตและอาการนั้นเป็นต่อเนื่องตลอดเวลา บุคคลวิกลจริตผู้นั้นก็ไม่สามารถบอกล้างโมฆียะกรรมนั้นได้ จึงทำให้ไม่มีบุคคลที่จะเป็นผู้บอกล้างโมฆียะกรรมของบุคคลวิกลจริต ซึ่งนิติกรรมที่ตกเป็นโมฆียะหากยังไม่มี การบอกล้าง นิติกรรมนั้นก็ยังคงมีผลใช้บังคับได้ต่อไป

4.3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว

4.3.1 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นของบุคคลวิกลจริต

การหมั้น เป็นสัญญาซึ่งชายทำกับหญิงโดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อชายกับหญิงจะทำการสมรสกัน สัญญาหมั้นจึงเป็นเพียงสัญญาจองกันไว้ก่อนยังไม่ถึงขั้นแต่งงานกันเด็ดขาด แต่การสมรสนั้นไม่ได้บังคับว่าจะต้องมีการหมั้นหมายกันก่อน จะทำการสมรสกันก็ได้ เงื่อนไขแห่งการสมรสก็มีได้กำหนดไว้ว่าชายหญิงจะต้องหมั้นกันเสียก่อน แต่ถ้าหมั้นกันไว้ก็มีผลผูกพันกันขึ้น ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่ใช้บังคับต่อสัญญาหมั้นนั้น

การที่จะถือว่าเป็นการหมั้นได้นั้นกฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขของการหมั้นเอาไว้เพื่อให้การหมั้นนั้นมีผลสมบูรณ์ โดยกฎหมายกำหนดเงื่อนไขของการหมั้นไว้ 2 ประการคือ

1. เงื่อนไขในเรื่องอายุ การหมั้นนั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ หากคนใดคนหนึ่งยังมีอายุไม่ครบสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ การหมั้นก็ตกเป็นโมฆะ คือเสียเปล่า เสมือนไม่มีการหมั้นเกิดขึ้นเลย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1435

2. เงื่อนไขในเรื่องความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครอง ผู้เยาว์จะทำการหมั้นก็ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองก่อน ซึ่งการให้ความยินยอมในการหมั้นอาจให้ความยินยอมด้วยวาจาหรือกระทำการอื่นใดอันถือได้ว่าเป็นการให้ความยินยอมโดยปริยายก็ได้ การหมั้นที่กระทำโดยปราศจากความยินยอมของ

บิดา มารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองเป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1436

ในเรื่องของการหมั้นนั้นฝ่ายชายจะต้องส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้กับหญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 การหมั้นถึงจะมีผลสมบูรณ์ การที่ชายและหญิงมิได้มีเจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสกัน แม้ชาย จะมอบทรัพย์สินให้กับหญิงทรัพย์สินนั้นก็ไม่ว่าเป็นของหมั้น แม้ต่อมาหญิงจะไม่ยอมจดทะเบียนสมรสด้วยก็ไม่ถือว่าหญิงผิดสัญญาหมั้นเพราะชายหญิงมิได้มีเจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสกันอยู่แล้วมาตั้งแต่ต้น เมื่อมีการหมั้นแล้วทรัพย์สินที่เป็นของหมั้นให้ตกเป็นของฝ่ายหญิง ซึ่งการหมั้นนั้นไม่เป็นเหตุที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้มีการสมรสได้

จากการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นแล้วพบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มิได้มีบทบัญญัติห้ามบุคคลวิกลจริตทำการหมั้นแต่อย่างใด บุคคลวิกลจริตจึงสามารถทำการหมั้นได้ตามกฎหมาย แต่เมื่อบุคคลวิกลจริตทำการหมั้นแล้ว การหมั้นของบุคคลวิกลจริตก็ไม่สามารถที่จะนำไปสู่การสมรสได้ เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449 ห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการสมรสไว้ ทั้งการที่บุคคลวิกลจริตทำการหมั้นนั้นถือว่าเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนอีกด้วย

ในส่วนกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา การหมั้นนั้นไม่มีแบบ การที่คู่หมั้นมีการกระทำเหมือนดังเช่นการเป็นคู่หมั้นกัน โดยที่รับรู้กันในหมู่เพื่อนก็เป็นการเพียงพอ ส่วนการหมั้นของบุคคลวิกลจริตนั้น ไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้

การหมั้นของประเทศเยอรมัน เป็นการหมั้นที่ไม่มีแบบ และไม่มียกเว้นเกี่ยวกับ การหมั้นของบุคคลวิกลจริตเช่นกัน ในส่วนของการหมั้นของประเทศญี่ปุ่น กฎหมายของประเทศญี่ปุ่น ไม่มียกเว้นเกี่ยวกับ การหมั้นไว้

ผู้เขียนเห็นว่า การที่ไม่มีบทบัญญัติชัดเจนเกี่ยวกับการห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการหมั้น ทำให้บุคคลวิกลจริตสามารถทำการหมั้นได้ ทั้งๆ ที่การหมั้นนั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทั้งตัวบุคคลวิกลจริตและบุคคลผู้ต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตด้วย

4.3.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสของบุคคลวิกลจริต

เมื่อมีการหมั้นกันโดยถูกต้องสมบูรณ์แล้วก็จะมีการสมรสกันต่อมาแต่กฎหมายไม่ได้บังคับว่าจะต้องทำการหมั้นกันก่อนจึงจะทำการสมรสกันได้ ดังนั้นแม้จะไม่มี การหมั้นชายหญิงก็สามารถสมรสกันได้ การสมรสก็มีผลสมบูรณ์ทั้งนี้เพราะเรื่องของการหมั้นและการสมรสเป็นเรื่องของความสมัครใจของชายหญิงกฎหมายจึงไม่บังคับว่าจะต้องทำการหมั้นก่อนที่จะสมรส

การสมรสจะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนสมรส โดยจดทะเบียนที่เขตหรืออำเภอ
 ดังนั้นเพียงแต่การจัดงานมงคลสมรสประกาศให้คนทั่วไปทราบยังไม่ถือว่าเป็นการสมรสกัน
 โดยถูกต้องตามกฎหมาย

การสมรสเมื่อสมบูรณ์แล้วก็จะเกิดสถาบันครอบครัวขึ้น ซึ่งกฎหมายได้ควบคุมให้เกิด
 ความสงบเรียบร้อยไม่ผิดศีลธรรม จึงได้กำหนดเงื่อนไขของการสมรสไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้วทั้งสองคน
2. ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคน
ไร้ความสามารถ
3. ชายหญิงเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดา
มารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดีจะทำการสมรสไม่ได้
4. ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะทำการสมรสกันไม่ได้
5. ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้
6. ชายหรือหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากันและต้องแสดงการยินยอมนั้นให้ปรากฏโดย
เปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนและให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้น
7. หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อขาดจากการสมรสเดิมแล้วไม่น้อยกว่า 310 วัน
8. ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

ในกรณีการสมรสของบุคคลวิกลจริต ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449
 บัญญัติว่า “การสมรสจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริตหรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้
 เป็นคนไร้ความสามารถ” เห็นได้ว่าตามกฎหมายห้ามบุคคลวิกลจริตทำการสมรส เพราะบุคคล
 วิกลจริตเป็นคนไม่มีความรู้สึกผิดชอบที่ดีพอ อาจจัดการงานของตนจนเป็นที่เสียหายได้ บุคคล
 วิกลจริตเป็นคนไม่มีความรู้สึกผิดชอบในการเป็นคู่ครองของกันและกัน ไม่สามารถใช้สิทธิและ
 หน้าที่ของสามีภริยาได้ นอกจากนี้ความวิกลจริตเป็นกรรมพันธุ์ที่จะถ่ายทอดไปยังบุตรที่เกิดมา
 หากยอมให้มีการสมรสกับบุคคลวิกลจริตแล้วประชากรที่จะเพิ่มขึ้นแทนที่จะเป็นประโยชน์แก่
 ประเทศชาติกลับกลายเป็นคนบ้าไปเสียหมดอันเป็นภาระแก่สังคมที่จะเลี้ยงดูบุคคลวิกลจริตเหล่านี้
 กฎหมายจึงห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการสมรส

การฝ่าฝืนเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้โดยทำการสมรสกับบุคคลวิกลจริต การสมรส
 นั้นจะตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1495 ซึ่งบัญญัติว่า “การสมรสที่
 ฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 มาตรา 1452 และมาตรา 1458 เป็นโมฆะ” ซึ่งคำว่าโมฆะ
 หมายความว่า เสียเปล่าไม่มีผลใดๆ ในทางกฎหมาย ดังนั้นการสมรสที่เป็นโมฆะจึงไม่มีผลใดๆ
 ตามกฎหมาย แต่เนื่องจากกฎหมายครอบครัว เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานะของบุคคลและ

เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และศีลธรรมอันดีของประชาชน กฎหมายจึงกำหนดว่า การสมรสที่เป็นโมฆะนั้น โดยทั่วไปแล้วบุคคลใดจะนำขึ้นมากล่าวอ้างไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะได้มีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะเสียก่อน การสมรสจึงเป็นโมฆะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1496 กรณีศาลยังมีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ ชายหญิงคู่สมรสก็ยังคงเป็นสามีภริยากันอยู่ตามปกติ

จากการศึกษาเห็นได้ว่า กฎหมายบัญญัติให้การสมรสของบุคคลวิกลจริตตกเป็นโมฆะ แต่บุคคลใดจะกล่าวอ้างว่าการสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะในทันทีไม่ได้ จะต้องมีการนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้มีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะเสียก่อนการสมรสของบุคคลวิกลจริตจึงเป็นโมฆะ หากมิได้มีการนำคดีมาฟ้องศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ การสมรสของบุคคลวิกลจริตก็ยังคงมีผลอยู่ตามกฎหมาย

ในขณะที่ประเทศเยอรมัน ได้บัญญัติให้การสมรสเป็นโมฆะหากเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันมาตรา 1304 แต่การสมรสที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ได้รับยกเว้นถ้าคู่สมรสที่เป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำสัญญาได้กลับคืนสภาพจิตปกติประสงค์จะให้การสมรสดำรงสถานะอยู่ต่อไป

ในส่วนของประเทศญี่ปุ่น การสมรสจะเป็นโมฆะได้เพียง 2 กรณี คือ การสมรสโดยสำคัญผิดและการสมรสที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสเท่านั้น ส่วนการสมรสของบุคคลวิกลจริตนั้น กฎหมายแพ่งญี่ปุ่นมาตรา 738 บัญญัติว่า “บุคคลที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้อนุบาลในการที่จะสมรส” ดังนั้นบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นสามารถทำการสมรสได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา การฝ่าฝืนเงื่อนไขนี้มีผลเพียงให้การสมรสเป็นโมฆะเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับการสมรสของบุคคลวิกลจริตในประเทศอังกฤษที่บัญญัติให้การสมรสที่ไม่ได้รับความยินยอมที่สมบูรณ์ เนื่องจากถูกข่มขู่หรือความเข้าใจผิด หรือความวิกลจริต เป็นโมฆะ ตามมาตรา 12 (c) แห่ง The Matrimonial Causes Act, 1973

ส่วนของประเทศสหรัฐอเมริกา ในสหรัฐอเมริกาแต่ละมลรัฐ มีกฎหมายสมรสใช้สำหรับของตนเอง ฉะนั้นบทบัญญัติจึงมีต่างๆ กันไป บางรัฐถือว่าบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ บุคคลวิกลจริตสมรสไม่ได้การสมรสจะเป็นโมฆะ แต่บางรัฐถือว่าเป็นโมฆะ บางรัฐไม่บัญญัติห้ามบุคคลวิกลจริตสมรส เช่น ในมลรัฐรัฐเท็กซัส ประมวลกฎหมายครอบครัวของมลรัฐเท็กซัส กำหนดให้การสมรสจะเป็นโมฆะได้ใน 2 กรณี กล่าวคือ

1. การสมรสที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำการสมรสในขณะที่มีคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย อยู่แล้ว และการสมรสเดิมนั้นยังไม่สิ้นสุดลงไม่ว่าจะโดยการหย่า หรือการตายของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง

2. การสมรสกับบุคคลที่มีความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้คือ

บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย หรือลูกชายลูกสาว ไม่ว่าจะความสัมพันธ์ดังกล่าว จะเกิดขึ้น โดยทางสายเลือดหรือโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

พี่น้อง ไม่ว่าจะพี่น้องร่วมบิดาและมารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาเท่านั้นหรือเป็นพี่น้องโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

ลุง ป้า น้า อา ไม่ว่าจะความสัมพันธ์นั้นจะเกิดขึ้น โดยทางสายเลือดหรือโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

หลานชาย หลานสาว ไม่ว่าจะ ลุง ป้า น้า อา จะเป็นพี่น้องร่วมบิดาและมารดาเดียวกันกับบิดาหรือมารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา หรือเป็นพี่น้องกัน โดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

อนึ่ง นายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้ให้ความเห็นในเรื่องการจดทะเบียนสมรสว่า ในการจดทะเบียนสมรสนั้น หลักเกณฑ์การจดทะเบียนสมรสจะต้องเข้าเงื่อนไขการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยบุคคลผู้จะจดทะเบียนสมรสจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 17 ปีบริบูรณ์และต้องนำบิดามารดาหรือผู้ปกครองมาให้ความยินยอมด้วย กรณีมีอายุต่ำกว่า 17 จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลให้ทำการสมรสได้ ส่วนผู้มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง และไม่ใช่ว่าบุคคลวิกลจริตหรือคนไร้ความสามารถ ไม่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมา ไม่เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา ไม่เป็นคู่สมรสกับบุคคลอื่น ผู้รับบุตรบุญธรรมจะสมรสกับบุตรบุญธรรมไม่ได้ และหญิงมีอายุจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อการสมรสครั้งก่อนสิ้นสุดไปแล้วไม่น้อยกว่า 310 วัน เว้นแต่หญิงคลอดบุตรแล้วในระหว่างนั้นหรือสมรสกับคู่สมรสเดิม หรือมีใบรับรองแพทย์ว่าไม่ได้ตั้งครรภ์ หรือมีคำสั่งของศาลให้สมรสได้

หลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรส ได้แก่ บัตรประจำตัวประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาหนังสือเดินทางกรณีชาวต่างประเทศ หนังสือรับรองสถานภาพบุคคล จากสถานทูตหรือสถานกงสุล หรือองค์การของรัฐบาลประเทศนั้นมอบหมายพร้อมแปล (กรณี ชาวต่างประเทศของจดทะเบียนสมรส)

ขั้นตอนในการขอจดทะเบียนสมรส บุคคลผู้ที่ขอจดทะเบียนสมรสสามารถยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสพร้อมหลักฐานต่อเจ้าหน้าที่หรือนายทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ กิ่งอำเภอ หรือสำนักทะเบียนเขตใดก็ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงภูมิลำเนาของคู่สมรส นายทะเบียนจะตรวจสอบหลักฐานและให้คู่สมรสให้ความยินยอมต่อหน้านายทะเบียน พร้อมกับสอบถามเรื่องอายุของคู่สมรส การสมรสครั้งก่อนของคู่สมรส (ถ้ามี) การเปลี่ยนคำนำหน้านามและนามสกุลของฝ่ายหญิง

และถามเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินก่อนสมรสของกลุ่มสมรส แล้วดำเนินการบันทึกข้อมูลดังกล่าวลงในเครื่องคอมพิวเตอร์เมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้ว หลังจากนั้นนายทะเบียนจะออกหลักฐาน “ใบสำคัญการสมรส” (คร.3) ให้ไว้เป็นหลักฐานสำหรับคู่สมรส

ในส่วนของการขั้นตอนการจดทะเบียนสมรสนั้น ผู้เขียนได้ถามนายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ต่อว่า ขั้นตอนในการจดทะเบียนสมรสได้มีการซักถามหรือไม่ว่าบุคคลที่มาจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ซึ่งนายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ก็ได้ให้ความเห็นว่า การจดทะเบียนสมรสไม่ได้มีการซักถามเกี่ยวกับความวิกลจริตของบุคคลผู้ที่จะจดทะเบียนสมรส เพียงแต่ดูว่าบุคคลผู้ที่จะจดทะเบียนสมรสนั้นพูดจารู้เรื่อง ตอบคำถามของนายทะเบียนได้และไม่ขัดกับเงื่อนไขในการสมรสตามกฎหมาย ก็สามารถจดทะเบียนสมรสให้ได้ ในส่วนของการที่บุคคลที่มาจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ นั้น นายทะเบียนก็ไม่ทราบว่าคู่สมรสที่มาจดทะเบียนเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ อีกทั้งไม่มีการตรวจสอบก่อนว่าคู่สมรสที่มาจดทะเบียนเป็นบุคคลวิกลจริต

ผู้เขียนถามต่ออีกว่าหากมีการเพิ่มใบรับรองแพทย์ที่ระบุว่าคู่สมรสไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเป็นหลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรส เพื่อเป็นหลักฐานว่าคู่สมรสที่มาร้องขอจดทะเบียนสมรสนั้นไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเห็นด้วยหรือไม่ นายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้ให้ความเห็นว่า น่าจะเป็นการดี เพื่อเป็นการคุ้มครองทั้งคู่สมรสและสังคม เนื่องจากอาการวิกลจริตนี้เป็นกรรมพันธุ์ที่จะถ่ายทอดไปยังบุตรที่เกิดมา หากยอมให้มีการสมรสกับบุคคลวิกลจริตแล้วประชากรที่จะเพิ่มขึ้นมาแทนที่จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติกลับกลายเป็นคนบ้า อันเป็นภาระแก่สังคม

นายอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ได้ให้ความเห็นในคำถามที่ว่า หากมีการเพิ่มใบรับรองแพทย์ที่ระบุว่าคู่สมรสไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเป็นหลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรส เพื่อเป็นหลักฐานว่าคู่สมรสที่มาร้องขอจดทะเบียนสมรสนั้นไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเห็นด้วยหรือไม่ นายอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ตอบว่า ไม่เห็นด้วย เพราะเป็นการเพิ่มขึ้นขั้นตอนในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งยังเป็นการเสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายในการขอใบรับรองแพทย์ด้วย ซึ่งมันส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ ในการปฏิบัติหน้าที่ของนายทะเบียนนั้นต้องอยู่ภายใต้คำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับของกรมการปกครอง ดังนั้น ในการเพิ่มใบรับรองแพทย์ที่ระบุว่าคู่สมรสไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตในหลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรสนั้น กรมการปกครองต้องออกระเบียบ คำสั่ง หรือ ข้อบังคับให้นายทะเบียนที่รับจดทะเบียนสมรสกระทำการนั้นได้

จากการศึกษาเห็นได้ว่า ขั้นตอนในการจดทะเบียนสมรสยังบกพร่องในเรื่องการตรวจสอบว่าบุคคลผู้ที่จะจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์นาย

ทะเบียนทั้งสองเห็นได้ว่า ขั้นตอนในการจดทะเบียนสมรสนั้น บุคคลผู้ที่จดทะเบียนสมรสสามารถยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสพร้อมหลักฐานต่อเจ้าหน้าที่หรือนายทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ กิ่งอำเภอ หรือสำนักทะเบียนเขตใดก็ได้ โดยนายทะเบียนจะตรวจสอบหลักฐานและให้คู่สมรสให้ความยินยอมต่อหน้านายทะเบียน พร้อมกับสอบถามเรื่องอายุ การสมรสครั้งก่อน ของคู่สมรส (ถ้ามี) การเปลี่ยนคำนำหน้านามและนามสกุลของฝ่ายหญิงและถามเกี่ยวกับ เรื่องทรัพย์สินก่อนสมรสของคู่สมรสเท่านั้น ไม่ได้มีการซักถามหรือการตรวจสอบว่าบุคคลผู้ที่ มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่

ผู้เขียนเห็นว่า การจดทะเบียนสมรสซึ่งไม่ได้มีหลักในการตรวจสอบก่อนว่าบุคคลผู้ที่มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ทำให้นายทะเบียนทำการจดทะเบียนสมรสให้แก่บุคคลผู้มาขอจดทะเบียนสมรสนั้น ต่อมาเมื่อทราบว่าคู่สมรสเป็นบุคคลวิกลจริต บุคคลผู้มีส่วนได้เสียก็ต้องกล่าวอ้างต่อศาลเพื่อให้ศาลแสดงว่าการสมรสของบุคคลวิกลจริตเป็นโมฆะ ซึ่งหากมีการตรวจสอบก่อนว่าบุคคลผู้ที่มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ก่อนที่จะมีการจดทะเบียนสมรส ก็จะไม่มีการนำคดีมาฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ

4.4 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริต

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บุคคลทุกคนย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน การจำกัดสิทธิของบุคคลต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ นอกจากนี้บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้ เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรับรองเรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลไว้ เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในการรับบริการสาธารณสุข สิทธิเด็ก สิทธิผู้พิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

คำว่า “สิทธิ” (Right) หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เป็นสิ่งที่ไม่มียุติประหารซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดหรือกำหนดขึ้นโดยกฎหมายให้ได้รับประโยชน์ และมนุษย์เป็นผู้เลือกใช้สิ่งนั้นเอง โดยไม่มีผู้ใดบังคับได้ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้ซึ่งทรงสิทธิจะทำอะไรก็ได้ตามใจเพราะ

หากทำอะไร ไปแล้วกระทบถึงสิทธิของผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียหายขึ้น การกระทำดังกล่าวถือเป็นสิ่งต้องห้าม

ส่วนคำว่า “เสรีภาพ” (Liberty) หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น มีอิสระที่กระทำหรืองดเว้นกระทำการในการใช้สิทธิกระทำใดๆ ตามใจสมัคร เป็นสิ่งที่ไม่มียุติธรรมเช่นเดียวกับสิทธิกำหนดขึ้น โดยกฎหมายให้มนุษย์ต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์โดยตรงต่อส่วนรวม เมื่อกระทำการฝ่าฝืนหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ย่อมมีความผิดและได้รับโทษหรือกล่าวได้ว่าเสรีภาพคือ อำนาจของบุคคลใดๆ ในอันจะกำหนดตนเองโดยอำนาจนี้บุคคล ย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนได้ด้วยตนเองตามใจปรารถนาถือเป็นอำนาจที่บุคคลที่มีอยู่เหนือตนเอง ในปัจจุบันได้มีการใช้คำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” ปะปนกันในความหมายของคำว่าสิทธิมนุษยชน (Human Right) ซึ่งถือเป็นสิทธิในเสรีภาพ คือเป็นอำนาจตามกฎหมายในอันที่จะกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการรบกวนขัดขวางของรัฐ

บุคคลวิกลจริตก็เป็นบุคคลที่รัฐจะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองต่อสิทธิและเสรีภาพด้วย แม้ว่าบุคคลวิกลจริตจะเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระตั้งแต่เริ่มต้น อันเนื่องมาจากความมีจิตบกพร่อง จิตผิดปกติ หรือจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ในกรณีนี้ยังต้องถือว่าในทางกฎหมายแล้ว บุคคลวิกลจริตนั้นมีสิทธิที่จะใช้เสรีภาพนั้นอย่างเท่าเทียมกัน แต่ต้องใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน และในกรณีที่มีการกระทำ อันเป็นการกระทบหรือละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลวิกลจริตแล้ว บุคคลนั้นหรือ ผู้มีอำนาจทำการแทนตามกฎหมาย ย่อมสามารถที่จะใช้สิทธิเรียกร้องต่อศาลได้ เพื่อให้รัฐดำเนินการปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลวิกลจริตนั้นได้

เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับบุคคลวิกลไว้ในมาตรา 54 วรรคสอง บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสม” เห็นได้ว่าบทบัญญัตินี้ได้บัญญัติเพียงให้บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสมเท่านั้น มิได้มีบัญญัติชัดเจนเกี่ยวกับความช่วยเหลือจากรัฐว่า บุคคลวิกลจริตจะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในด้านใด ทำให้เกิดปัญหาในการใช้บทบัญญัตินี้ว่า ความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสมสำหรับบุคคลวิกลจริตนั้น บุคคลวิกลจริตจะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องใด

ในส่วนสิทธิของบุคคลวิกลจริตนั้น ก็ได้มีบทบัญญัติใดในรัฐธรรมนูญที่ระบุเกี่ยวกับสิทธิที่รัฐต้องเข้ามาช่วยเหลือ คุ้มครอง ดูแล ในฐานะที่บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระตั้งแต่เริ่มต้น อันเนื่องมาจากความมีจิตบกพร่อง จิตผิดปกติไว้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเนื่องจากที่บุคคล

วิกลจริตนั้นเป็นผู้ป่วยที่มีอาการของโรคทางจิต หรือสวัสดิการของรัฐที่จะเข้ามาดูแลบุคคลวิกลจริตให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้หากบุคคลนั้นไม่สามารถช่วยตัวเองได้

4.5 ปัญหาเกี่ยวกับการดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตหากถูกคุมขัง ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้นอยู่ หรือพนักงานอัยการ ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ได้ บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 โดยผู้อนุบาลตามกฎหมายนั้นมีหน้าที่ดูแล จัดการงานต่างๆ แทนบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ รวมทั้งควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตมิให้ไปก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่นในสังคม

บุคคลที่จะเป็นผู้อนุบาล ได้แก่บุคคล 4 ประเภท ดังนี้

1. ผู้ใช้อำนาจปกครอง
2. บิดามารดา
3. สามีหรือภริยา
4. บุคคลอื่น

ในกรณีที่บุคคลวิกลจริตที่ยังมิได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ยังเป็นผู้เยาว์อยู่ คือยังไม่บรรลุนิติภาวะ ย่อมอยู่ในความคุ้มครองดูแลของบิดามารดา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1566 แต่หากบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแล บุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถจึงอาจก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคมและบุคคลอื่นได้

อนึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต ในมาตรา 429 และมาตรา 430 ซึ่งทั้งสองมาตราดังกล่าวได้บัญญัติเกี่ยวกับผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต มาตรา 429 บัญญัติว่า “บุคคลใดแม้ไร้ความสามารถเพราะเหตุเป็นผู้เยาว์หรือวิกลจริตก็ยังคงรับผิดชอบในผลที่ตนทำละเมิด บิดามารดาหรือผู้อนุบาลของบุคคลเช่นว่านั้นย่อมต้องรับผิดชอบร่วมกับเขาด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแลซึ่งทำอยู่นั้น” มาตรา 430 บัญญัติว่า “ครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถอยู่เป็นนิตยภัตดีชั่วครั้งคราวก็ดี จำต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้ไร้ความสามารถในการละเมิดซึ่งเขาได้กระทำลงในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของตน ถ้าหากพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นๆ มิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควร”

จากหลักกฎหมายดังกล่าว บุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถจะมีผู้อนุบาลทำหน้าที่ดูแลตามกฎหมาย เมื่อบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้ไปก่อความเสียหายกับบุคคลอื่น ผู้อนุบาลของบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถย่อมต้องรับผิดชอบร่วมกับบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถด้วย ในฐานะที่ไม่ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแล

ในส่วนของบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ยังเป็นผู้เยาว์อยู่ คือยังไม่บรรลุนิติภาวะ บุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถดังกล่าวย่อมอยู่ในความคุ้มครองดูแลของบิดามารดาตามกฎหมาย บิดามารดาตามกฎหมายจึงต้องเข้ามาร่วมรับผิดชอบกับบุคคลวิกลจริตนั้น แต่หากบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแล จึงไม่มีบุคคลที่จะเข้ามาร่วมรับผิดชอบกับบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แม้กฎหมายจะได้บัญญัติให้ผู้รับดูแลตามความเป็นจริงของบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังมีได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถเข้ามาร่วมรับผิดชอบด้วยก็ตาม แต่กฎหมายดังกล่าวก็มีได้บัญญัติชัดเจนว่าบุคคลที่จะเข้ามาดูแลบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถคือบุคคลใด เนื่องจากบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแล

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายอาญาได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ดูแลที่ทอดทิ้งบุคคลวิกลจริตไว้ในมาตรา 307 บัญญัติว่า “ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามสัญญาต้องดูแลผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้ เพราะอายุ ความเจ็บป่วย กายพิการหรือจิตพิการ ทอดทิ้งผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้นเสียโดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ต้องระวางโทษ...” มาตรา 308 บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ...มาตรา 307 เป็นเหตุให้ผู้ถูกทอดทิ้งถึงแก่ความตาย หรือรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำต้องระวางโทษ...” มาตรา 373 บัญญัติว่า “ผู้ใดควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต ปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพังต้องระวางโทษ...”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวเห็นได้ว่า กฎหมายอาญาได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของผู้ที่มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายหรือตามสัญญาหากทอดทิ้งบุคคลวิกลจริต และหากบุคคลผู้ควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตออกไปเที่ยวโดยลำพังต้องรับโทษตามกฎหมายอาญา โดยบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วก็มีผู้อนุบาลเป็นผู้ดูแล ผู้อนุบาลจึงเป็นบุคคลที่ต้องรับผิดชอบหากว่าผู้อนุบาลทอดทิ้งหรือปล่อยปละ

ละเลยบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แต่บุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้นยังต้องมาพิจารณาอีกว่า บุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถบรรลุนิติภาวะหรือไม่ หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถยังไม่บรรลุนิติภาวะ บุคคลที่จะต้องมารับผิดในกรณีที่ทอดทิ้งหรือปล่อยปละละเลยบุคคลวิกลจริตก็คือ บิดามารดาที่ต้องทำตามกฎหมายของบุคคลวิกลจริต แต่หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้นบรรลุนิติภาวะ ก็จะไม่มีการรับผิดตามกฎหมายที่จะมารับผิดในกรณีที่ทอดทิ้งหรือปล่อยปละละเลยบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายอาญา

ผู้เขียนเห็นว่า การที่กฎหมายไม่ได้มีบทบัญญัติชัดเจนว่า บุคคลใดเป็นบุคคล ผู้คุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริต ทำให้เกิดปัญหาตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนั้นเมื่อไม่มีบุคคลที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริต ก็ไม่มีบุคคลที่จะพาบุคคลวิกลจริตไปทำการบำบัดรักษาอาการบ้า หรือไม่มีบุคคลที่จะเข้าควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตมิให้ก่อความเสียหายให้แก่บุคคลภายนอกไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายร่างกาย หรือฆ่าข่มขืนผู้อื่น อีกทั้งบุคคลผู้คุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริตยังสามารถเข้ามาดูแลทรัพย์สินของบุคคลวิกลจริตเพื่อประโยชน์ของบุคคลวิกลจริตมิให้ถูกหลอกลวงจากบุคคลอื่นด้วย

อนึ่ง ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการบำบัดรักษาบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต ซึ่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้บัญญัติให้บุคคลที่พบเห็นบุคคลซึ่งมีพฤติกรรมผิดปกติที่น่าเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต มีลักษณะอยู่ในภาวะอันตรายซึ่งได้แก่ผู้ที่พยายามฆ่าตัวตาย หรือที่มีพฤติกรรมคุกคามทำร้ายผู้อื่นหรือทำลายทรัพย์สินทั้งของคนอื่นหรือผู้อื่น และมีลักษณะมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาซึ่งได้แก่ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตที่ไม่อาจปล่อยไว้โดยไม่ได้รับการบำบัดรักษา เพราะจะทำให้โรคหรืออาการผิดปกติทวีความรุนแรงขึ้น ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 22 บุคคลที่พบเห็นบุคคลที่มีลักษณะและพฤติกรรมดังกล่าว ต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงาน ฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยเร็วตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 23

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้รับแจ้งตามมาตรา 23 หรือพบเห็นบุคคลตามมาตรา 22 ให้ดำเนินการนำตัวบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตนั้น ไปยังสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาซึ่งอยู่ใกล้โดยไม่ชักช้าเพื่อรับการบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 24

เมื่อบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตได้เข้ารับการบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 29 และบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่ได้รับการบำบัดรักษาจนพ้นจากภาวะอันตรายแล้ว คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาก็จะมีคำสั่งให้บุคคลที่มีความผิดปกติ

ทางจิตดังกล่าวออกจากสถานบำบัดรักษาได้ และให้หัวหน้าสถานบำบัดรักษามีหน้าที่แจ้งให้ผู้รับดูแลผู้ป่วยรับตัวผู้ป่วยไปดูแล ในกรณีที่ไม่มีผู้รับดูแลให้แจ้งหน่วยงานด้านสงเคราะห์และสวัสดิการ ทั้งภาครัฐและเอกชนตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนดตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 40

จากหลักกฎหมายดังกล่าว พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ มีอำนาจดำเนินการนำตัวบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตซึ่งอยู่ในภาวะอันตรายและมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา เข้ารับการบำบัดรักษายังสถานบำบัดรักษาเพื่อที่บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตดังกล่าวจะได้ไม่ไปก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่น เมื่อบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตได้รับการบำบัดรักษาจนพ้นจากสภาวะอันตรายแล้ว คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาจะมีคำสั่งให้บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตดังกล่าวออกจากสถานบำบัดรักษา โดยให้ผู้ดูแลผู้ป่วยมารับตัวผู้ป่วยหรือถ้าไม่มีผู้รับดูแลผู้ป่วย ก็ให้แจ้งหน่วยงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการเป็นผู้รับไปดูแล

4.6 ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต

4.6.1 ความรับผิดชอบทางแพ่ง

ความรับผิดชอบทางละเมิดมิใช่เป็นการใช้สิทธิของบุคคล การไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรม หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีไม่เป็นสาระสำคัญของความรับผิดชอบในทางละเมิด ทั้งนี้เพราะความรับผิดชอบในทางละเมิดเป็นเรื่องของความรับผิดชอบที่เกิดจากการล่วงละเมิดมิใช่การใช้สิทธิ จึงไม่เกี่ยวกับความสามารถ

การรับผิดชอบทางละเมิดได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

หลักกฎหมายดังกล่าวเป็นหลักความรับผิดชอบกรณีละเมิดทั่วไป บุคคลที่จะต้องรับผิดชอบทางละเมิดมีหลักในการพิจารณา คือ ต้องมีการกระทำ การกระทำที่เป็นหลักเกณฑ์ของการทำละเมิด คือ การแสดงความรู้สึคนึกคิดภายในใจของตนออกมาให้บุคคลทั่วไปทราบ โดยการเคลื่อนไหวร่างกายและผู้กระทำนั้นได้รู้สำนึกในการกระทำของตน ถ้าเป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่รู้สำนึกก็ไม่ถือว่าเป็นการกระทำ เช่น การเคลื่อนไหวเวลาหลับ การละเมอซึ่งไม่อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ จึงถือว่าไม่ใช่การกระทำโดยรู้สำนึก หรือการเคลื่อนไหวเวลาารู้สึกตัวอื่น ๆ เช่น เวลาป่วยไม่มีสติ ชักกระตุก วิกลจริต เมาสุราถึงขนาดไม่รู้สึกรู้ตัว เด็กที่ยังเล็กไม่รู้เพียงสาวทำอะไรลงไป

การสะอึกผวาโดยสัญชาตญาณ การตกใจที่ไร้สติควบคุม ไม่ถือว่าเป็นการกระทำโดย รู้สำนึก เช่นกัน นอกจากนี้การกระทำโดยรู้สำนึกยังหมายความรวมถึงการงดเว้นไม่กระทำอีกด้วย แต่ต้องเป็นการงดเว้นหรือละเว้นไม่กระทำการที่มีหน้าที่ต้องทำ หน้าที่นี้อาจเกิดจากกฎหมายหรือเกิดจากสัญญาหรือความสัมพันธ์ทางข้อเท็จจริงที่มีอยู่ระหว่างผู้งดเว้นหรือผู้เสียหายก็ได้ ถ้าผู้กระทำไม่มีหน้าที่ดังกล่าวแม้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลอื่นก็ไม่เป็นละเมิด เมื่อเกิดการกระทำขึ้นแล้ว จึงพิจารณาต่อไปว่าเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

นอกจากมีการกระทำและการกระทำนั้นเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อแล้ว ยังจะต้องเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมาย คือ การกระทำของบุคคลได้ล่วงสิทธิของบุคคลอื่นโดยไม่มีสิทธิ และการกระทำนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น โดยความเสียหายนั้นต้องเป็นผลจากการกระทำของบุคคลผู้กระทำละเมิดด้วย การกระทำของบุคคลจึงเป็นละเมิด ถ้าบุคคลกระทำโดยมีสิทธิตามกฎหมายแม้จะเกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นก็ไม่ผิดกฎหมาย เมื่อไม่ผิดกฎหมาย การกระทำของบุคคลจึงไม่เป็นละเมิด

ในกรณีความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริต การพิจารณาว่าบุคคลวิกลจริต ต้องรับผิดในการกระทำละเมิดหรือไม่ ต้องพิจารณาภายใต้บังคับของบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 โดยพิจารณาว่าการกระทำของบุคคลวิกลจริต เป็นการกระทำในทางกฎหมายหรือไม่ หากการกระทำของบุคคลวิกลจริตเป็นการกระทำโดยรู้สำนึกและการกระทำนั้นผิดกฎหมายก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น บุคคลวิกลจริตก็ต้องรับผิดในผลที่ตนทำละเมิด แต่ถ้าบุคคลวิกลจริตการกระทำโดยไม่รู้สำนึกในการที่กระทำ แม้การกระทำของบุคคลวิกลจริตจะเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น บุคคลวิกลจริตไม่ต้องรับผิดทางละเมิด

การกระทำละเมิดของบุคคลวิกลจริตในต่างประเทศ ประเทศเยอรมัน ประเทศญี่ปุ่น ประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดของบุคคลวิกลจริตไว้ดังนี้

กฎหมายแพ่งเยอรมันลักษณะละเมิด กำหนดให้ผู้ที่กระทำความเสียหายแก่บุคคลอื่นโดยปราศจากจิตได้สำนึกหรือโดยปราศจากการควบคุมของเจตนาอันเนื่องมาจากการเจ็บป่วยทางจิต ไม่ต้องรับผิดในทางละเมิด

มาตรา 827 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งก่อความเสียหายให้แก่บุคคลอื่นอยู่ในสภาพที่ปราศจากความรูสึกหรือจิตฟั่นเฟือน ทำให้ผู้นั้นไม่อาจตัดสินใจได้โดยอิสระเสรี ย่อมไม่ต้อง รับผิดในความเสียหาย แต่ถ้าหากตนได้ก่อสภาวะการณเช่นว่านั้นขึ้นชั่วคราว โดยดื่มสุราหรือปัจจัยอื่นทำนองเดียวกัน ก็จำต้องรับผิดในความเสียหายใดๆ ที่ตนได้ก่อขึ้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ในภาวะ

เช่นนั้นในพฤติการณ์ซึ่งความประมาทเลินเล่อนั้นอาจโทษเอาแก่ตนได้ แต่ถ้าสภาวะการณ์เช่นนี้
ได้เกิดขึ้นโดยมิใช่ความผิดของตนก็ไม่ต้องรับผิด”

ส่วนกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดของบุคคลวิกลจริตบัญญัติ
อยู่ในมาตรา 713 บัญญัติว่า “ผู้ใดทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น หากทำไปในขณะวิกลจริต
ผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น เว้นแต่ผู้นั้นได้กระทำให้ตนเองวิกลจริตขึ้น
ชั่วคราว ไม่ว่าจะได้กระทำโดยเจตนาหรือโดยความประมาทเลินเล่อของตนเอง” ดังนั้น ในกรณีที่
บุคคลวิกลจริตทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น หากทำไปในขณะวิกลจริต ผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชอบใช้
ค่าสินไหมทดแทน แต่ถ้าบุคคลวิกลจริตทำให้ตนเองวิกลจริตขึ้นมาชั่วคราว ไม่ว่าจะได้กระทำโดย
เจตนาหรือโดยความประมาทเลินเล่อของตนเอง ก็ต้องรับผิดในการกระทำนั้น

ความรับผิดของบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายของประเทศอังกฤษและประเทศ
สหรัฐอเมริกา มีหลักการเหมือนกัน กล่าวคือ บุคคลวิกลจริตต้องรับผิดในทางละเมิด แต่ในกรณีคดี
ละเมิดในฐานะที่ต้องมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจง คือ คดีที่มีความมุ่งร้าย คดีการฉ้อโกง คดีใส่ร้ายทำให้
เสียชื่อเสียง คดีฟ้องเท็จ ในคดีละเมิดฐานเหล่านี้มีเจตนามุ่งร้ายเป็นปัจจัยสำคัญของความรับผิด
คดีเหล่านี้บุคคลวิกลจริตมีความสามารถทางจิตใจที่น้อยมากกับการมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจง
อันเป็นองค์ประกอบของความรับผิดละเมิด บุคคลวิกลจริตจึงไม่ต้องรับผิด

จากการศึกษาเห็นได้ว่า กฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริต
ของไทย เยอรมัน และญี่ปุ่นนั้น หลักในการพิจารณาว่าบุคคลวิกลจริตต้องรับผิดทางละเมิดหรือไม่
พิจารณาจากสภาพของการกระทำว่าบุคคลวิกลจริตนั้นกระทำโดยรู้สำนึกหรือไม่ หากว่าบุคคล
วิกลจริตกระทำโดยไม่รู้สำนึกในการที่กระทำ บุคคลวิกลจริตผู้นั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหม
ทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย แต่หากบุคคลวิกลจริตกระทำไปโดยรู้สำนึกในการที่กระทำบุคคลวิกลจริต
ผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งเห็นได้ว่ามีหลักในการพิจารณา
เหมือนกัน แต่ความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตของไทยไม่ได้มีบทบัญญัติชัดเจนเกี่ยวกับ
ความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตเหมือนกับกฎหมายของประเทศเยอรมันและญี่ปุ่นเท่านั้น
ส่วนประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา บุคคลวิกลจริตต้องรับผิดในทางละเมิด แต่คดี
ละเมิดที่ต้องมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจงเป็นปัจจัยสำคัญของความรับผิด คดีเหล่านี้บุคคลวิกลจริต
มีความสามารถทางจิตใจน้อย บุคคลวิกลจริตจึงไม่ต้องรับผิด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้วว่าการกระทำของบุคคลวิกลจริตไม่เป็นการละเมิด บิดา
มารดา หรือผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิด แต่การที่บิดามารดาหรือผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต
ปล่อยปละละเลยไม่ดูแลบุคคลวิกลจริต ทำให้บุคคลวิกลจริตไปก่อความเสียหายแก่บุคคลอื่น เช่น
กรณีที่บุคคลวิกลจริตเป็นผู้เยาว์ บิดามารดาปล่อยให้บุคคลวิกลจริตออกไปข้างนอกโดยลำพัง หรือ

บุคคลวิกลจริตขโมยรถจักรยานยนต์ของบิดามารดาไปขับ หากเกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นและการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่เป็นผู้เยาว์เป็นการกระทำที่ไม่รู้สำนึกในการกระทำ บุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิด บิดามารดาซึ่งมีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตที่เป็นผู้เยาว์แต่ปล่อยให้พลละเลยไม่ทำหน้าที่ บิดามารดาก็ไม่ต้องรับผิด

กรณีที่บุคคลวิกลจริตบรรลุนิติภาวะแล้ว ผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตปล่อยให้พลละเลยไม่ดูแลบุคคลวิกลจริตโดยไม่พาบุคคลวิกลจริตไปหาหมอรักษาอาการ โรคทางจิต หรือปล่อยให้บุคคลวิกลจริตออกไปใช้ชีวิตโดยลำพังแล้วไปไล่แทงบุคคลอื่น ทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นและสังคม หากขณะกระทำบุคคลวิกลจริตไม่รู้สำนึกในการกระทำ การกระทำของบุคคลวิกลจริตก็ไม่ใช่ละเมิด บุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายจากการกระทำของตนเพราะกระทำไปโดยไม่รู้สำนึกในการกระทำ ผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ ค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่บุคคลวิกลจริตกระทำลงไปด้วย

ผู้เขียนเห็นว่า การที่บุคคลวิกลจริตได้กระทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น แต่การกระทำของบุคคลวิกลจริตนั้นเป็นการกระทำที่ไม่รู้สำนึกในการกระทำ การกระทำของบุคคลวิกลจริตจึงไม่เป็นการกระทำละเมิดตามกฎหมาย บุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน เมื่อการกระทำของบุคคลวิกลจริตไม่เป็นละเมิด บิดามารดาหรือผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องร่วมรับผิดกับบุคคลวิกลจริต ทั้งที่ต้นเหตุของความเสียหายเกิดจากการไม่ดูแลบุคคลวิกลจริตให้ดี ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลผู้ต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่ไม่สามารถเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนจากผู้ใดได้

4.6.2 ความรับผิดทางอาญา

ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ได้บัญญัติไว้ว่า “หากในขณะที่จำเลยกระทำความผิดจำเลยมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ส่งผลให้จำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ จำเลยไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดที่กระทำนั้น แต่หากจำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบหรือสามารถบังคับตนเองได้บ้าง จำเลยยังต้องรับโทษสำหรับความผิดดังกล่าว เพียงแต่ศาลอาจลดโทษให้ได้ตามที่เห็นสมควร”

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติกฎหมายแล้ว การที่จะได้รับประโยชน์จากมาตรานี้ย่อมต้องเป็นหน้าที่ของจำเลยในการพิสูจน์เรื่องดังกล่าว ในทางปฏิบัติต้องอาศัยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้วินิจฉัยว่า ขณะกระทำความผิดจำเลยมีอาการป่วยทางจิตหรือไม่ โดยประกอบกับข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานอื่นๆ เพื่อให้ศาลวินิจฉัยว่าจำเลยเกิดความไม่รู้ผิดชอบหรือไม่อาจบังคับตนเองได้ อันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะได้ข้อความจริงซึ่งอาจเกิดจาก

ปัจจัยที่ปรากฏว่าภายหลังที่ผู้กระทำได้กระทำความผิดแล้วมักจะมีอาการทุเลาลงเนื่องจากได้ปลดปล่อยอาการเก็บกดออกมาบางส่วนแล้ว ทำให้ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้อย่างชัดเจน

อีกทั้งคำเบิกความของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญมีฐานะเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีเท่านั้น ไม่มีบทบัญญัติใดที่ศาลต้องรับฟังความเห็นของแพทย์เป็นหลักในการวินิจฉัยคดี แต่เป็นดุลยพินิจของศาลในการฟังพยานประกอบการพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 243 ซึ่งเคยปรากฏว่าศาลวินิจฉัยคดีโดยไม่ได้รับฟังความเห็นของพยานซึ่งเป็นแพทย์ผู้ชำนาญการพิเศษมาแล้ว

จากที่กล่าวมานี้ทำให้การคุ้มครองจำเลยในคดีอาญาไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการบัญญัติกฎหมาย จึงสมควรต้องมีการแก้ไขให้ผู้ป่วยจริงแต่ขาดโอกาสในการพิสูจน์เพื่อต่อสู้คดี อันเนื่องจากการขาดผู้ดูแลช่วยเหลือทางกฎหมาย ทางด้านค่าใช้จ่าย ให้ได้รับความคุ้มครองอย่างแท้จริงเพราะหากปล่อยให้ผู้ป่วยทางจิตโดยเฉพาะบุคคลวิกลจริตขาดโอกาสในการพิสูจน์แล้ว เขาอาจจะต้องรับโทษเหมือนบุคคลธรรมดาทั่วไปซึ่งไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวแล้วว่า การพิสูจน์ในประการนี้ทำได้ยาก การยกข้อต่อสู้ว่า จำเลยวิกลจริตเท่ากับรับว่าได้กระทำความผิดตามคำฟ้อง แต่มีข้อต่อสู้เหตุยกเว้นโทษหรือเหตุลดโทษประกอบกับการพิสูจน์พยานหลักฐานของไทย ไม่มีการกำหนดระดับของการพิสูจน์ไว้ว่า จะต้องพิสูจน์ให้ได้ขนาดไหน เพียงไร จึงจะเพียงพอให้เชื่อได้ว่าเป็นโรคจิตหรือวิกลจริตจริง อีกทั้งจะยกเหตุแห่งความสงสัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 มาปรับใช้โดยอนุโลมหรือเทียบเคียงก็ไม่ได้เนื่องจากกรณีตามมาตรา 227 นั้นเป็นเรื่องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลยว่า กระทำผิดจริงหรือไม่แต่กรณีบุคคลวิกลจริตต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าวิกลจริตเป็นโรคจริงจึงจะเข้าข้อประโยชน์แห่งความรับผิดชอบตามมาตรา 65 ของประมวลกฎหมายอาญา

การที่กฎหมายไม่ได้กำหนดระดับของการพิสูจน์ให้ชัดเจน ทำให้ผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีไม่มีเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่าจากข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่น่าสืบนั้นจะถึงขั้นยกเว้นโทษหรือลดโทษตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ทำให้ไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน